

Психологічні науки

УДК 159.96

Лучак Тарас Ярославович

психолог

Київський реабілітаційний центр «РеСенс»

Кайріс Олена Дмитрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

Київський університет імені Бориса Грінченка

Лучак Тарас Ярославович

психолог

Киевский реабилитационный центр «РеСенс»

Кайрис Елена Дмитриевна

кандидат психологических наук,

доцент кафедры практической психологии

Киевский университет имени Бориса Гринченко

Luczak T. Y.

psychologist

Kiev rehabilitation centre «ReSens»

Kayris E. D.

candidate of psychology, professor

Kyiv Boris Grinchenko University

**ЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ І
ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ОСІБ З
НАРКОЗАЛЕЖНІСТЮ
СВЯЗЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ И
ВНУТРИЛИЧНОСТНЫХ КОНФЛИКТОВ ЛИЦ С
НАРКОЗАВИСИМОСТЬЮ**

THE CONNECTION BETWEEN PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS AND INTERPERSONAL CONFLICTS OF INDIVIDUALS WITH ADDICTION

Анотація: У статті представлені результати дослідження типів внутрішньоособистісних конфліктів, найбільш притаманних наркозалежним особам, встановлені зв'язки цих конфліктів з особистісними і типологічними особливостями.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, наркозалежність, особистісно-типологічні особливості, акцентуація.

Аннотация: В статье представлены результаты исследования типов внутриличностных конфликтов, наиболее присущих наркозависимым личностям, установлены связи этих конфликтов с личностными и типологическими особенностями.

Ключевые слова: внутриличностный конфликт, наркозависимость, личностно-типологические особенности, акцентуация.

Summary: The article presents the results of the study of types of intrapersonal conflict, the most inherent to drug-addicted persons, and establishes the links between these conflicts with personal and typological characteristics.

Key words: intrapersonal conflict, drug addiction, personality-typological features, accentuation.

Проблема наркозалежності є однією з ключових проблем сучасного світу і України, зокрема. Вона пронизує всі рівні функціонування суспільства, оскільки ставить під загрозу фізичне здоров'я нації, призводить до редукції її інтелектуального потенціалу, порушення соціальних відносин і духовного занепаду. Цінності, які формуються сучасним способом життя, входять в протиріччя з глибинними прагненнями людини. Вживання наркотичних речовин і алкоголю є одним із проявів прагнення людини відчувати повноту

існування, «позбутися» від тих протиріч, які розгортаються в її внутрішньому світі. Особистість, яка має внутрішньоособистісний конфлікт і не в змозі вирішити його, звертається до «зняття симптомів» через алкоголь, наркотики, комп'ютерні ігри тощо.

Наркоманія - це вид адиктивної поведінки, який, в свою чергу, є однією з форм девіантної поведінки, що характеризується прагненням втекти від реальності. Така втеча здійснюється шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому психоактивних речовин. [1] Наркозалежна особистість має специфічну структуру психологічних особливостей, які, в свою чергу, є детермінантою її способу життя. Наркозалежні характеризуються порушеною системою саморегуляції і мотиваційної сфери, зниженою переносимістю труднощів повсякденного життя, комплексом негативних особистісних характеристик.

Вивчення явища наркозалежності ведеться досить широко, однак, з проблеми внутрішньоособистісних конфліктів осіб, що вживають наркотики, існують лише окремі дослідження. В основному, вони ведуться другорядне, у зв'язку з рішенням інших дослідницьких завдань. Внутрішньоособистісний конфлікт залишається одним з найскладніших досліджуваних явищ в психологічній науці, не зважаючи на те, що конфліктологія сьогодні динамічно розвивається.

Внутріособистісний конфлікт визначається як зіткнення різних особистісних утворень: мотивів, цілей, інтересів, відносин тощо (О. Леонт'єв, В. Мерлін, В. М'ясищев та ін.). В.С. Мерлін внутрішньоособистісний конфлікт визначає як психологічний стан більш-менш тривалої дезінтеграції особистості, що виражається в загостренні дотеперішніх або у виникненні нових протиріч між різними сторонами, властивостями, відносинами і діями особистості [2]. Внутрішньоособистісні конфлікти, в тій чи іншій мірі, пов'язані з особистісними і типологічними особливостями наркозалежного, обумовлюють його поведінку.

У статті представлені результати проведеного нами дослідження взаємозв'язку між типами внутрішньоособистісних конфліктів і певними особистісно-типологічними особливостями осіб з наркозалежністю.

Дослідницька робота проводилася на базі реабілітаційного центру Київської області. Всього в дослідженні взяло участь 30 наркозалежних осіб, які проходять реабілітацію. Середній вік учасників - 23 роки. Всі учасники - чоловіки. Використовувалися наступні психодіагностичні методики: опитувальник Б.Д. Карвасарського для визначення типів внутрішньоособистісних конфліктів; «Багатофакторна особистісна методика Р. Кеттела» для визначення особистісних особливостей; опитувальник К.Леонгарда - Г.Шмішека для визначення типів акцентуацій характеру.

Перший етап дослідження був присвячений визначенню типів внутрішньоособистісних конфліктів в осіб з наркозалежністю. Для цього була використана методика Б.Д. Карвасарського, яка вивчає ступінь усвідомлення респондентом психологічних механізмів своєї проблеми. Нами було проведено частотний аналіз по всіх видах внутрішньоособистісних конфліктів і виділені ті, які мають найбільшу і найменшу ступінь вираженості. Розподіл ступеня вираженості кожного конфлікту проводився за 4-значною системою: високий рівень вираженості - 4 бали, вище середнього - 3 бали; середній рівень - 2 бали; нижче середнього - 1 бал; низький рівень - 0 балів (табл.1).

Таблиця 1

Відсотковий розподіл результатів за методикою дослідження внутрішньоособистісних конфліктів Б.Д.Карвасарського

Тип внутрішньоособистісного конфлікту	Рівень вираженості				
	висок.	вище середн.	середн.	нижче середн.	низьк.
Конфлікт між потребою до незалежності і потребою отримання допомоги, опіки	0%	3,3%	23,3%	26,7%	46,7%
Конфлікт між потребою до домінування і потребою у підпорядкуванні	13,3%	6,7%	43,3%	30 %	6,7%

Конфлікт між потребою швидких досягнень і відсутністю здатності до наполегливості	23,3%	16,7%	26,7%	13,3%	20%
Конфлікт між потребою в досягненнях і страхом невдачі	16,7%	33,3%	16,7%	13,3%	20%
Конфлікт між рівнем домагань і рівнем досягнень	10%	10%	20%	30%	30%
Конфлікт між прагненням до задоволення власних потреб і вимог навколишнього середовища	3,3%	10%	13,3%	33,3%	40%
Конфлікт між нормами і сексуальними потребами	26,7%	30%	30%	6,7%	6,7%
Конфлікт між власними вчинками і нормами	13,3%	26,7%	26,7%	26,7%	6,7%
Конфлікт між нормами і агресивними тенденціями	16,7%	10%	40%	26,7%	6,7%
Конфлікт між рівнем довірених завдань і власними можливостями	20%	33,3%	26,7%	10%	10%
Конфлікт між прагненням до досягнення у всіх сферах життя і неможливістю поєднати вимоги різних ролей	6,7%	26,7%	26,7%	16,7%	23,3%
Конфлікт між рівнем домагань і можливостями	3,3%	23,3%	40%	23,3%	10%
Конфлікт між вираженою потребою проявити себе і відсутністю позитивних зусиль	6,7%	26,7%	36,7%	26,7%	3,3%
Конфлікт між сильною потребою бути повноцінним чоловіком (жінкою) і наявністю емоційно-сексуальних невдач	30%	32,3%	33,3%	6,7%	6,7%

Для аналізу ми вибирали внутрішньоособистісні конфлікти, які були представлені на високому рівні (більше ніж у 20% досліджуваних) і на рівні вище середнього (більше ніж у 30%). Таким чином, було встановлено, що найбільш актуальними для наркозалежних є внутрішньоособистісні конфлікти в сексуальній сфері: конфлікт між сильною потребою бути повноцінною людиною і наявністю емоційно-сексуальних невдач (62,3% випробуваних: високий рівень - 30%, вище середнього - 32,3 %) і конфлікт між нормами і сексуальними потребами (56,7% випробуваних: високий рівень - 26,7%, вище середнього - 30%). Актуальність конфліктів в сексуальній сфері пояснюється віковими особливостями досліджуваних (середній вік учасників - 23 роки).

Для даного вікового періоду сексуальні «невдачі» і «перемоги» досить вагомі, особливо для чоловіків.

Також досить вираженими виявилися конфлікти: між рівнем довірених завдань і власними можливостями (у 53,3% досліджуваних: високий рівень - у 20%, вище середнього - у 33,3%); між потребою швидких досягнень і відсутністю здатності до наполегливості (у 23,3% досліджуваних на високому рівні) і конфлікт між потребою в досягненнях і страхом невдачі (у 33,3% досліджуваних на рівні вище середнього).

На другому етапі досліджувалися типи акцентуацій за допомогою опитувальника К.Леонгарда - Г.Шмішека. Майже всі типи акцентуацій у досліджуваних мали середню вираженість, тобто представлені на рівні ознаки акцентуації (більше ніж у 25% досліджуваних по кожній). Велика частина досліджуваних має демонстративний тип (60%), менша - тривожний (13,3%). Більш висока вираженість ("тенденція до акцентуації") визначена у гіпертимних (23,3%) і емотивних (16,7%) досліджуваних. Як у гіпертимних, так і у емотивних типів простежуються особливості наркозалежної особи: невідповідальність і нестійкість емоційних станів. Необхідно також відзначити ті акцентуації, які в найменшій мірі властиві наркозалежним, - це циклотимний, дистимний і збудливий типи.

За результатами третього етапу, присвяченого дослідженню особистісних особливостей наркозалежних за методикою Р. Кеттела, можна відзначити, що у досліджуваних наркозалежних найбільшу вираженість отримали особистісні фактори: протенсія L+ (підозрілість); Харрія I- (суворість, жорстокість); доміантність E+ (незалежність); консерватизм Q₁+ (ригідність). Дані фактори, в сукупності, дають певну характеристику особистості з наркозалежністю: поряд з підозрілістю до оточуючих, наркозалежний впевнений в собі, егоцентричний, демонструє твердість і консерватизм в своїх поглядах. Підозрілість до інших "відокремлюють" наркомана від соціуму і знижують можливість ефективної допомоги з боку

інших людей. Незалежність і ригідність дають невтішну картину щодо позитивних зрушень особистості.

Основним, четвертим, етапом нашого дослідження було виявлення співвідношення типів внутрішньоособистісних конфліктів, найбільш характерних для досліджуваних наркозалежних, і їх індивідуально-типологічних особливостей. Для дослідження кореляційних зв'язків ми брали описані вище конфлікти, які мали найбільший ступінь прояву у досліджуваних.

Було встановлено, що наявні у наркозалежних конфлікти між сильною потребою бути повноцінним чоловіком (жінкою) і наявністю емоційно-сексуальних невдач корелюють з фактором O+ (гіпотимія) - особистісною схильністю до невпевненості, пригніченості, почуття провини (0,484 при $p \leq 0,01$). Невдачі в сексуальній сфері для чоловіків є досить "хворобливими", що може призводити до невпевненості, появи і посилення почуття провини. Особливо це стосується молодих чоловіків, для яких сексуальні ураження мають негативний вплив на самооцінку і сприйняття себе як особистості в цілому.

Також було встановлено, що конфлікт між потребою швидких досягнень і відсутністю здатності до наполегливості має прямий зв'язок з фактором Q₄- (низька еґо-напруженість) (-0,381 при $p \leq 0,01$) і зворотний зв'язок з фактором F₁ (тривожність) (-0,497 при $p \leq 0,01$). Даний тип зв'язку вказує на те, що підвищення рівня прояву конфлікту веде до збільшення проявів флегматичності, млявості, недостатньої мотивації, зниження тривожності. Такі ситуації можуть виникати внаслідок прийому наркотиків.

Виявлено також, що конфлікт між рівнем доручених завдань і власними можливостями має зворотний зв'язок з такими акцентуаціями, як педантичність (-0,430 при $p \leq 0,05$), збудливість (-0,483 при $p \leq 0,01$), екзальтованість (-0,372, при $p \leq 0,01$). Дійсно, для виконання дорученого завдання, необхідні характеристики, властиві педантичній особистості, такі, як сумлінність, охайність, серйозність, надійність, які відсутні у наркозалежного.

Якщо людина не може задовольнити очікування інших, виконати необхідне завдання, то вона просто "опускає руки" і не може що-небудь робити. Може з'явитися відчай і відчуття невідповідності своїх можливостей соціальним очікуванням, через що - не виникають активність і емоційність. До того ж, наркозалежний не може ефективно взаємодіяти з іншими через невиконання їх доручення, а отже, не може легко спілкуватися і проявляти свої почуття щиро і невимушено.

Таким чином, в дослідженні були виявлені внутрішньоособистісні конфлікти, найбільш властиві наркозалежним досліджуваним, а також встановлені співвідношення даних конфліктів з особистісними і типологічними особливостями.

Література:

1. Клиническая и медицинская психология: Учебное пособие / В.Д.Менделевич. – 6 е изд. – М.: МЕДпресс информ, 2008. – 432 с.
2. Мерлин В.С. Психологические конфликты В.С. / В.С. Мерлин // Проблемы экспериментальной психологии личности. - Пермь, 1970.